

מבוא

במהלך שנות המנדט הבריטי בארץ ישראל 1920-1948, ובעיקר בראשית שנות ה-40 בתקופת מלחמת העולם השנייה, הצבא הבריטי אפשר גיוס יהודים לשורות הצבא הבריטי בארץ ישראל. גיוס זה נועד לעזור לבריטים בעיקר באיום מול הצבא הגרמני שהתקדם במהירות בצפון אפריקה לעבר ארץ ישראל. אולם בסיום מלחמת העולם השנייה הפסיק הצבא הבריטי את גיוס החיילים היהודים ולמעשה הישוב היהודי נכנס לתקופת עימות אלימה מול הצבא הבריטי - שהחלה למעשה עוד קודם לכן בעצימות נמוכה באמצעות המחותרות היהודיות - האצ"ל והלח"י (Gelber, 1987, pp. 74-75).

במהלך הגיוס לצבא, הועלו דרישות כי גם נשים יהודיות יוכלו לקחת חלק במאמץ המלחמתי, אך תהליך זה היה רווי קונפליקטים. הדילמה הראשונה הייתה האם בכלל על תושבים יהודים לעזור למנדט הבריטי שמעכב ומונע את הגשמת השאיפה הלאומית של היהודים; דילמה שנייה בנושא הגיוס הייתה האם בכלל ניתן לגייס נשים לצבא וזאת בעיקר מפאת עמדות פטריארכליות לפיהן נשים הן אלו שזקוקות להגנה. בסופו של יום בראשית שנות ה-40 התגייסו לפחות 4,000 נשים יהודיות לצבא הבריטי בארץ ישראל, אך הטענה השגורה היא כי כל הנשים שירתו בתפקידי עזר בלבד (שילה, 2013, ע' 150).

למרות כי נשים רבות כן רצו לקחת חלק בתפקידי לחימה כחלק מהרצון לשפר את מעמדן המגדרי והן לעזור במאמץ הלאומי, עדיין השירות בצבא הבריטי היה מוגבל לשלושה מסלולים מרכזיים: חיל עזר הנשים שכלל בין היתר לוגיסטיקה, מזכירות, נהגות ורפואה; עבודה במשק חקלאי; וסיוע תעשייתי לצרכי המלחמה. בשלב מאוחר יותר נפתחו תפקידים נוספים כמו תחומי הצילום האווירי, קשר, ובבתי מלאכה למטוסים. חלק מהנשים אף הועברו לאזורי הקרבות כמו במצרים ואיטליה, אך אף אחת מהנשים לא לקחה חלק פעיל בלחימה, וככל הידוע אף אישה לא נהרגה בלחימה בעודה בצבא הבריטי (חזן, 2015, עמ' 227, 232-233).

שאלת המחקר: מה הייתה תרומתן והשפעתן של נשים יהודיות ארץ ישראליות בצבא הבריטי בארץ ישראל בתקופת מלחמת העולם השנייה?

מטרת המחקר היא לבחון את תרומתן והשפעתן של הנשים היהודיות בצבא הבריטי בארץ ישראל בתקופת מלחמת העולם השנייה. המחקר יתמקד בתיאור הצבא הבריטי בארץ ישראל, בדילמות סביב גיוס הנשים לצבא הבריטי, בתהליכי הגיוס ובאופי שירות הנשים בצבא הבריטי בתקופת מלחמת העולם השנייה. המחקר יאפשר להציג תמונה אודות אופי ואתגרי השירות של הנשים היהודיות בצבא הבריטי בארץ ישראל. טווח המחקר יתמקד בשנים של מלחמת העולם השנייה 1940-1946 שכן רק בתקופה זו אפשר הצבא הבריטי בארץ ישראל את גיוס היהודים לצבא הבריטי, ובכלל את גיוס הנשים היהודיות לצבא. עם זאת, על מנת להבין היטב את השילוב של הנשים היהודיות בצבא הבריטי המחקר גם יציג סקירה קצרה של נוכחות הצבא הבריטי הן מראשית המנדט בשנת 1920 ועד לסיומו בשנת 1948 עם הקמת מדינת ישראל.

במסגרת המחקר אבצע שימוש במקורות אקדמיים שונים שבחנו את נוכחות הצבא הבריטי בארץ ישראל וגיוס הנשים היהודיות לצבא הבריטי. בין המקורות הבולטים שבהם אשתמש ראוי להזכיר את מחקריו השונים של גלבר (1977, 1979, ו-1990) שהתמקדו בשילוב היהודים בצבא הבריטי בארץ ישראל באופן כללי, הדילמות שנבעו במסגרת שיתוף הפעולה האמור, אופן ביצוע הגיוס והלחימה וסיום שיתוף הפעולה בין היהודים לבין הצבא הבריטי. על-מנת להבין את מעורבות הנשים בצבא הבריטי, אשתמש בין היתר בספרו של חזן (2015) - *מהפכת הענווה: אישה ורובה בארץ ישראל, 1907-1945*, המקדיש פרק חשוב בספרו

אודות מעורבותן של נשים יהודיות בהגנה על ארץ ישראל, כולל בין היתר מעורבותן בצבא הבריטי. למשל תהליך הגיוס, דילמות בגיוס הנשים לצבא הבריטי והתפקידים שבהן עסקו הנשים בצבא הבריטי. כמו כן אשתמש במחקר של גולני ורייך, (2008) - *בין שליחות למנדוּת: המפגש בין בנות הישוב לבין לובשי המדים מהצבא הבריטי 1940-1948*. מחקר זה התמקד בכלל מערכת היחסים בין הנשים היהודיות לבין הצבא הבריטי בארץ ישראל. מערכת יחסים זו כללה בין היתר הן את גיוס הנשים לצבא, מפגשים במסגרת אזרחית, ואף קשרי נישואין. השימוש במקורות אלו ואחרים יאפשר לשרטט תמונה נרחבת אודות נוכחות הצבא הבריטי בארץ ישראל ובעיקר כלפי המעורבות של נשים יהודיות בצבא הבריטי בארץ ישראל בתקופת מלחמת העולם השנייה.

העבודה הנוכחית תחולק לשלושה פרקים מרכזים שיאפשרו להציג תשובה ותובנות לשאלת המחקר. הפרק הראשון יתמקד בנוכחות הצבא הבריטי בארץ ישראל החל מהגעת הבריטים במלחמת העולם הראשונה ועד לעצמאות מדינת ישראל בשנת 1948. פרק זה יציג תמונה כללית כלפי מבנה ופעילות הצבא הבריטי בארץ ישראל. הפרק השני יתאר את המאבק אודות גיוס הנשים לצבא הבריטי. פרק זה יתמקד בעיקר בשני ממדים: השיח האם היה ראוי להתגייס לצבא הבריטי שעייב את הקמת הלאום היהודי, והאם לנשים היה בכלל מקום בצבא הבריטי בארץ ישראל. הפרק השלישי בעבודה יתמקד במעורבות והתפקידים של הנשים היהודיות בצבא הבריטי בארץ ישראל. הפרק יציג תחילה נתונים כלליים וסטטיסטיים אודות מאפייני המתגייסות ולאחר מכן את התפקידים השונים של הנשים בצבא הבריטי. בסוף העבודה אציג סיכום ומסקנות.

הצבא הבריטי בארץ ישראל

מטרת הפרק היא לתאר את מאפייני הצבא הבריטי בארץ ישראל מראשית תקופת המנדט ועד לסיומו. הפרק יציג נתונים אודות הגעתו של הצבא הבריטי לארץ ישראל, תחילת פעילותו, יחידות, תפקידים והיחסים עם האזרחים המקומיים. חשיבות הפרק לשאלת המחקר הוא כי הפרק מהווה הסבר היסטורי אודות התקופה שבה פעל הצבא הבריטי בארץ ישראל לצד הבנת הארגון הצבאי הזר שאליו הצטרפו הנשים העבריות בארץ ישראל.

בשנת 1916, במהלך מלחמת העולם הראשונה, הפיקוד הבריטי קיבל על עצמו אסטרטגיה צבאית חדשה לפיה עליהם לגרש את התורכים מאזור ארץ ישראל בכדי לכפות עליהם יציאה מהמלחמה. בחודש יוני 1917, פתח הגנרל הבריטי – אדמונד אלנבי, במתקפה נגד התורכים בארץ ישראל ובתוך מספר חודשים כוחותיו כבשו את העיר באר-שבע ומאוחר יותר בחודש דצמבר את ירושלים, תוך שהם הצליחו להוציא את התורכים מארץ ישראל. לאחר כיבוש ירושלים, המשיכו הבריטים לאורך שנת 1918 לכבוש אזורים נוספים במזרח התיכון כדוגמת לבנון, סוריה וירדן. עם סיום מלחמת העולם הראשונה בשנת 1918, הנוכחות של הבריטים בארץ ישראל הייתה ברורה ומוחלטת. בכך החלה למעשה הנוכחות הבריטית – בארץ ישראל עד לשנת 1948 (Krämer 2011, p. 152).

מיידי לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה, הבריטים החלו לקיים ממשל צבאי באזור ארץ ישראל, בעיקר מהסיבה שהבריטים, בדומה לצרפתים שהגיעו למזרח התיכון, לא ניהלו תוכנית ברורה לגבי המשך הנוכחות הצבאית באזור. לבריטים לא הייתה תוכנית ברורה כיצד להמשיך ולשלוט באזור, ולמעשה שליטתם נקבעה לפי הסכמה הדדית עם הצרפתים בנוגע לאופי השליטה של שתי המעצמות במזרח התיכון – קרי הסכם סייקס-פיקו שנחתם בשנת 1916 והן בהתאם להסכם השלום בפריז – 1919 ורק בשנת 1920 הגיעו הצרפתים והבריטים להסדרת חלוקת השטחים ביניהם במזרח התיכון. למעט הסכמים אלה, הבריטים לא עיצבו שום תוכנית מקדימה בנוגע לניהול הנוכחות שלהם במזרח התיכון ומתוך כך הוחלט על כינון ממשל צבאי שנמשך בפועל עד שנת 1920 (Krämer 2011, p. 154).

סיום המשטר הצבאי בשנת 1920 סימל את תחילת המנדט הבריטי בארץ ישראל – כלומר הממשל האזרחי הבריטי והסדרת המוסדות האזרחיים בארץ ישראל תחת הנהגתו של הנציב הבריטי העליון. בסך הכל כיהנו שבעה נציבים עליונים בריטים בארץ ישראל בין השנים 1920-1948. אומנם רק בשנת 1922 התקבל אישור רשמי לקיום המנדט הבריטי בארץ ישראל מצד המלך הבריטי, אך כאמור פעילותו של הנציב הבריטי העליון ותחילת הקמת המוסדות הבריטים האזרחיים החלו כבר בשנת 1920. מוסדות אלה כללו בין הייתר את מערכת המשפט, בריאות, חינוך, ביטחון, חקלאות ועוד, ואלה נשלטו על ידי משרד המושבות בבריטניה. ממשל זה קבע את המדיניות בנושא השאלות הכלכליות, מדיניות וביטחוניות, אך הנציב העליון בארץ ישראל החזיק בסמכות לנהל את המדיניות כמו למשל חלוקת ענייני תקציב, ניהול כוח אדם, חינוך, בריאות וכדומה (ראובני, 1993, עמ' 22, 31).

כאשר מתמקדים בנושא הביטחון, ראובני (1993, עמ' 141-140) גורס כי כלל המוסדות הביטחוניים הבריטיים בארץ ישראל, היו שילוב של אנשי צבא ומשטרה שזוהו תחילה כמשטרת המנדט ורק בשלבים מאוחרים יותר, ובמיוחד בתקופת מלחמת העולם השנייה, היה יחס ברור יותר בין הצבא לבין המשטרה הבריטית בארץ ישראל. הפער בין הצבא והמשטרה הינו משמעותי – בעיקר במדינות דמוקרטיות, שכן תפקידו של הצבא הוא להגן על המדינה ואזרחיה מפני אויבים חיצוניים למדינה, ואילו תפקידה של המשטרה הוא שמירה על סדר והגנה של האוכלוסייה האזרחית בתוך המדינה. אולם, ראובני (141) טוען